

Прапор Перемоги над Рейхстагом (історія однієї фотографії та її автора Євгена Халдея)

Російські війська двічі брали Берлін. Перший раз під час Семирічної війни в 1760 році. Вдруге росіяни зайняли Берлін у лютому 1813 року, переслідуючи залишки армії Наполеона. В 1945 році взяти Берлін втретє належало радянській армії.

До цих пір ідуть суперечки про те, хто і коли встановив на Рейхстазі червоний прапор. Згідно офіційної версії, прапор Перемоги підняли 30 квітня 1945 року сержанти Михайло Єгоров і Мелітон Кантарія, яких супроводжував замполіт батальйону лейтенант Берест, але на дах Рейхстагу він не виходив.

Увесь світ обійшла фотографія радянського солдата, що підняв над взятим Рейхстагом червоний прапор, який пізніше стали називати Прапором Перемоги.

Хоч 1 і 2 травня 1945 року ще, як мінімум, три радянських військових кореспонденти фотографували солдат з прапорами в Рейхстазі і на його куполі, пальма першості дісталася фотографії відомого фотожурналіста, 28-річного Євгена Халдея і стала одним із символів Другої світової війни.

Більшість людей не знає, що фотографія була зроблена не в той самий історичний момент, коли пав Рейхстаг. Лейтенант Євген Халдей інсценував ці події 2 травня 1945 року, через три дні після того, як радянські війська захопили приміщення парламенту Германії.

Мало хто знає також, що червоне полотнище з серпом і молотом до Берліну Халдей привіз із собою – боявся, що раптом у потрібну мить його не виявиться у солдат...

«Я давно розмірковував над тим, як поставити свою «крапку» у війні, що затяглася: що може бути вагомішим – прапор перемоги над повергнутим

ворогом! Під кінець війни я уже не повертався з відряджень без знімків із прапорами над визволеними або взятими містами. Прапори над Новоросійськом, над Керчю, над Севастополем, які визволили рівно за рік до Перемоги, – мабуть, найбільш дорогі мені. І така нагода трапилася, – розповідає Халдей, – щойно я повернувся до Москви із Відня, як редакція Фотохроніки ТАРС наказала наступного ж ранку летіти до Берліну. Наказ є наказ, і я почав швиденько збиратися: розумів, що Берлін – це закінчення війни. Мій далекий родич, кравець Ізраїль Кішіцер, у якого я жив у Леонтіївському провулку, допоміг мені пошити три прапори, розкroївши червоні місцевкомівські скатертини, які мені «подарував» ТАРСівський завгосп Гриша Любинський. Зірку, серп і молот я власноручно вирізав із білої тканини... На ранок всі три прапори були готові...»

Прибувши до Берліну, Халдей зробив знімки з кожним із трьох прапорів. Перший прапор було встановлено на відстані від Рейхстагу, на даху штабу 8-ї гвардійської армії, біля скульптури орла на земній кулі. Євген Халдей підійнявся туди з трьома бійцями і зробив кілька фотографій.

Другий прапор було встановлено над Бранденбурзькими воротами. За спогадами Халдея, ранком 2 травня 1945 року лейтенант Кузьма Дудєєв, сержант Іван Андрєєв і він піднялися на Бранденбурзькі ворота, закріпили прапор і зробили знімок.

Коли Халдей дібрався до Рейхстагу, з якого вибили фашистів, прапорів там уже було встановлено багато. Натрапивши на кількох бійців, він дістав свій прапор і попросив їх допомогти піднятися на дах.

Євген Халдей згадував: «Коли ми піднялися на зруйнований Рейхстаг, нас було четверо, але я добре запам`ятав киянина Олексія Ковальова, який прив`язував прапор. Я його довго фотографував у різних позах. Пам`ятаю, що ми всі дуже тоді промерзли... Йому і мені допомагали старшина розвідроти Гвардійської Червонопрапорної ордена Богдана Хмельницького Запорізької стрілкової дивізії Абдулхакім Ісмаїлов із Дагестану і мінчанин Леонід Горичев».

Халдей відзняв усю плівку – 36 кадрів. Один із них в різноманітних варіантах став іконою ХХ століття, картиною, яка в колективній пам'яті німців і росіян одночасно являє собою поразку нацистської Германії і перемогу Червоної Армії. На знімку Халдея урочистий Прапор Перемоги не встановлений прямо, він нахилений. Ковальов із прапором нахилився, Халдей побачив, що повергнутий Берлін лежить під нашим прапором і кляцнув. Цією фотографією була поставлена крапка у війні. Провівши фотозйомку в Рейхстазі, Халдей вилетів до Москви. Вперше фотографію надрукували 13 травня 1945 року в журналі «Вогник».

Євген Халдей був єдиним радянським фотокором, якого в липні 1945-го допустили знімати Потсдамську конференцію, де трійка лідерів вирішували майбутнє Європи; його чотири фотографії використовувалися на Нюрнберзькому процесі як докази злочинів нацизму – двір тюрми в Ростові, устелений тілами мирних мешканців, розстріляних фашистами, руїни Мурманська, на який всього за одну добу було скинуто 340 бомб...

Євген Халдей народився в єврейській родині в 1917 році в українській Юзовці (пізніше – Сталіно, сьогодні – Донецьк). Його мати загинула, затуливши одnorічного сина від кулі загарбників, при цьому він був поранений. Виріс у бабусі. Поруч з їхнім будинком знаходилося ательє фотографа Клеймана. У віці 12 років хлопчик спорудив свій перший фотоапарат із якоїсь коробки і лінз від бабусиних окулярів. Підлітком він влаштувався чистити паровозні топки. Отримував за це хліб, частину пайка продавав і так заощадив на свою першу камеру «Комсомолец». У 19 років на його роботи звернули увагу, і він почав фотографувати для радянського інформаційного агентства ТАРС в 1936 році. Найбільш пам'ятні фотографії створив під час Другої світової війни і на Нюрнберзькому процесі.

Після війни Халдею було важко знайти роботу на повний робочий день через сталінські репресії та чистки. Він трудився в невідомості і останню частину життя, до 1997 року, коротав у маленькій московській квартирці на скромну пенсію. Тільки після смерті Сталіна в 1953 році Халдея взяли на

роботу в радянські газети. Починаючи з 1950 року, Халдей фотографував, здебільшого, робітників, політиків і діячів мистецтва, таких як віолончеліст Мстислав Растропович і композитор Дмитро Шостакович.

Першу виставку робіт Євгена Халдея влаштували в 1994 році в Берліні (і видали книгу з деякими його фотографіями) приватні колекціонери Ернст Фолланд і Хайнц Криммер, які відіграли важливу роль у спробі донести роботи Халдея до широкої публіки. Вони зустрілися з Халдеєм у Москві в 1991 році і почали колекціонувати його роботи. Фолланд і Криммер зібрали понад 200 фотографій. Їх колекція фотографій Халдея на цей час є найбільшою за межами Росії.

У 2010 році авторитетний британський журнал *New Statesman* (заснований в 1918 р. за сприяння знаменитого драматурга Бернарда Шоу) визначав 50 кращих знімків ХХ століття. До фотографій висувалася вимога: закарбувати значимий момент світової історії і відобразити видатну роль фоторепортера у створенні хроніки своєї епохи. І першим відібраним знімком виявився Прапор Перемоги. «Цей чорно-білий документ відноситься до числа знімків, які здатні прославити його автора на весь світ, – стверджував Ж. Вершеваль – директор французького Музею фотографії, де проходила виставка Є. Халдея у вересні 1998 року. Зробити такий – хоча б один за все життя! – мріє кожний фоторепортер».

Фотографія підняття Червоного прапору над Рейхстагом 2 травня 1945 року в Берліні – це закарбована мить великої історії, яка стала символом Перемоги, розгрому гітлерівського нацизму в Другій світовій війні. Цей знімок був розтиражований тисячами видань у післявоєнні роки. Частіше за все під ним стояв підпис «Фотохроніка ТАРС» і лише іноді ім`я автора – Євген Халдей.

А на батьківщині легендарного фотокореспондента майже не згадували. Лише одного разу, в 1979 році, вийшла в Радянському Союзі фотокнига Євгена Халдея «Від Мурманська до Берліна», дякуючи

наполегливим зусиллям Костянтина Симонова, але не в столиці, а в Мурманську.

У травні 2011 року в Києві в Меморіальному комплексі «Музей історії Великої Вітчизняної війни» відбулася виставка, на якій було представлено 200 кращих робіт Халдея, 30 з них, які в радянські часи потрапили в розряд заборонених, – уперше. Експонувалися фотодокументи із сімейного архіву автора і фондової колекції Меморіального комплексу. На батьківщині це перша велика виставка, якої художник за життя так і не дочекався.

Є.А. Халдей залишив великий творчий спадок, який нараховує понад 30 000 негативів, на його фотографіях закарбовані значимі події вітчизняної історії ХХ століття.

**Надруковано у районній газеті «Коломацький край» від 10 травня
2014 року № 19 (3655)**